

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

สิทธิและบทบาทของคู่มือในกระบวนการพิจารณา
ความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง

จัดทำโดย นายวิทยา อาคมพิทักษ์
รหัส 580331

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 3
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สิทธิและบทบาทของคู่กรณีในกระบวนการพิจารณา

ความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง

นายวิทยา อาคมพิทักษ์

บทคัดย่อ

บทคัดย่อ

สิทธิมนุษยชนเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากล นานาประเทศต่างให้ความสำคัญต่อการมีสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนไม่มีการแบ่งแยกสถานะภาพต่างๆของบุคคล ซึ่งประเทศไทยก็ได้ร่วมลงนามในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและนำมาเป็นหลักการหนึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยโดยได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพเพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงสิทธิและได้รับการเยียวยาจากการถูกละเมิดสิทธิ และยังสามารถตรวจสอบการทำงานของอำนาจของรัฐที่อาจมากระทบถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนซึ่งถือเป็นการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้อีกทางหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดความโปร่งใสและความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคม ดังสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งถือเป็นการที่ให้สิทธิแก่ผู้เสียหาย ผู้ถูกกล่าวหา พยาน และเจ้าหน้าที่ของรัฐในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม โปร่งใส ได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้ไม่มีความผิดหากยังไม่มี การพิสูจน์ข้อเท็จจริงหรือการโต้แย้งใดๆก่อนในการถูกกล่าวหา สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมโดยผลการอันส่งผลต่อการสูญเสียอิสรภาพของบุคคล สิทธิที่จะได้รับการประกันตัวอันส่งผลกระทบต่อ การถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการใช้ชีวิตในสังคม สิทธิที่จะมีทนายหรือพยานที่ปรึกษา สิทธิการตรวจคำให้การในชั้นสอบสวนเพื่อป้องกันการรวบรวมพยานหลักฐานโดยไม่ชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ สิทธิของพยาน สิทธิของผู้เสียหาย และสิทธิของจำเลยในการได้รับการคุ้มครองและป้องกันการถูกละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมและในกระบวนการพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง

บทนำ

หลักสิทธิมนุษยชนเป็นหลักการสำคัญทั้งในทางกฎหมายและในทางรัฐศาสตร์การปกครอง ซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่รัฐตามความหมายอย่างกว้างที่หมายถึง ศาล รัฐบาล และสภานิติบัญญัติ จะต้องบัญญัติหรือใช้บังคับกฎหมายโดยไม่เป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือได้ว่าหลักสิทธิมนุษยชนเปรียบเสมือนภูมิหลังของการกระทำทั้งหลายของรัฐที่จะต้องไม่ขัดหรือแย้ง โดยรัฐจะต้องให้สิทธิและเสรีภาพ ความเสมอภาค ตลอดจนถึงไม่บั่นทอนเหยียดหยามศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์

สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็เช่นกัน รัฐจะต้องถือว่าบุคคลทั้งหลายที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมเป็นผู้มีสิทธิและเสรีภาพในการใช้สิทธิหรือไม่ใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นประธานในคดี (process-subject) ไม่ใช่กรรมในคดี (process-object) ซึ่งถ้าเป็นกรรมในคดีเท่ากับว่ากระบวนการยุติธรรมดังกล่าวไม่ให้บทบาทของผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวโทษในการใช้สิทธิและเสรีภาพ แต่รัฐจะเป็นผู้มีบทบาทกำหนดเส้นทางแห่งสิทธิและเสรีภาพการดำเนินคดี แต่ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น รัฐจะประกันสิทธิและเสรีภาพมากกว่าการจำกัดสิทธิ โดยรัฐ โดยรัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซงหรือบังคับ ช่มชู้ หรือตัดสิทธิเสรีภาพในกระบวนการตัดสินใจของผู้ถูกกล่าวหาอีกทั้งรัฐจะต้องแสวงหาพยานหลักฐานที่ไม่ใช่เฉพาะจะทำให้เกิดผลร้าย แต่จะต้องค้นหาความจริงทั้งในแง่ที่เป็นผลดีซึ่งจะทำให้ผู้ถูกกล่าวหาหลุดพ้นจากการถูกกล่าวหาหรือกล่าวโทษได้ตามหลัก “ยกเหตุแห่งความสงสัยให้แก่จำเลย” (proof beyond reasonable doubt) ซึ่งถือว่าเป็นการที่รัฐเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นพลเมืองของรัฐ จึงถือได้ว่ารัฐให้ความสำคัญในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และดำเนินการตามสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง ซึ่งสิทธิมนุษยชนตามกระบวนการทางอาญา มีดังนี้

- สิทธิการได้รับการสันนิษฐานว่าไม่มีความผิด
- สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมโดยพลการ
- สิทธิที่จะไม่ถูกค้นในที่รโหฐานโดยพลการ
- สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย
- สิทธิของพยาน
- สิทธิของผู้เสียหาย
- สิทธิของจำเลย

การดำเนินกระบวนการพิจารณาทางปกครอง มีวิธีพิจารณาที่กำหนดไว้โดยเฉพาะซึ่งตามลักษณะของคดีปกครองนั้น โดยข้อพิพาทนั้นเป็นในลักษณะของการกระทำทางปกครอง เช่น การออกคำสั่งทางปกครอง ซึ่งการออกคำสั่งทางปกครอง หมายถึง การใช้อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ที่มีผลเป็นการสร้างนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคลในอันที่จะ ก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน ระวัง หรือมีผลกระทบต่อสถานภาพของสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการถาวร หรือชั่วคราว เช่น การสั่งการ การอนุญาต การอนุมัติ การวินิจฉัยอุทธรณ์ การรับรอง และการรับจดทะเบียนแต่ไม่หมายความรวมถึงการออกกฎ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากสถานะของคู่ความในคดีปกครองจะเป็นเรื่องพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐกับหน่วยงานรัฐ หรือหน่วยงานของรัฐกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานของรัฐกับเอกชน โดยพิจารณาลักษณะของการกระทำทางปกครองจะกระทำได้อาศัยกฎหมายในการให้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองในการกระทำทางปกครอง โดยการกระทำใดที่ปราศจากอำนาจจึงเป็นการกระทำโดยไม่ชอบและขัดต่อหลักนิติรัฐ

เมื่อพิจารณาจากลักษณะของคดีปกครองแล้วก็จะสามารถพิจารณาได้ว่ากระบวนการพิจารณาทางปกครองที่ถูกต้อง รัฐในฐานะที่ครอบครองเอกสารทางราชการซึ่งเป็นพยานหลักฐานในคดีพิพาททางปกครอง ย่อมได้เปรียบในการดำเนินคดีปกครอง มากกว่าเอกชนที่ไม่ได้เป็นผู้ครอบครองเอกสารทางราชการ ดังนั้นการให้สิทธิในการเข้าถึงเอกสารทางราชการโดยรัฐ จึงถือว่ามี ความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินกระบวนการทางปกครอง และถือเป็นประกันที่เกิดโดยรัฐตามกฎหมาย ในการเข้าถึงซึ่งการค้นหาความจริงเพื่อเสนอพยานหลักฐานในการแก้ข้อกล่าวหาของตน

สิทธิที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การแจ้งสิทธิในการดำเนินคดีปกครอง ซึ่งถือว่ามี ความจำเป็นอย่างยิ่ง และถือเป็นการหลักในการดำเนินคดีทางปกครอง โดยถ้ารัฐใดดำเนินการดังนี้ถือว่าเป็นรัฐในลัทธิของประชาธิปไตย โดยเปรียบเสมือนรัฐให้หลักประกันทางกฎหมายโดยคำนึงถึงสิทธิของคู่กรณีเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณี

ส่วนในคดีวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งถือเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางปกครอง ซึ่งในบทความวิชาการฉบับนี้ในส่วนของกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยความผิดในคดีวินัยทางงบประมาณและการคลังจะทำให้เห็นถึงบทบาทของคู่กรณีในคดีวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษามีความเข้าใจ เพื่อให้เกิดประโยชน์ และความธรรมต่อคู่กรณี และจะทำให้กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลังมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สิทธิมนุษยชน

ความเป็นมาของสิทธิมนุษยชนที่เป็นสากล

สิทธิมนุษยชนมีพัฒนาการมาจากความพยายามของมนุษย์ที่จะให้ศักดิ์ศรีของมนุษย์ชนได้รับการเคารพ แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเกิดจากแนวคิดที่มาจากหลากหลายประเพณีและศาสนา ต่อมาผู้บริหารประเทศและนักกฎหมายต่างมีบทบาทในการส่งเสริมแนวคิดและกลายเป็นบทบัญญัติและรัฐธรรมนูญขึ้น ดังเช่น ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ได้เกิดระบอบการปกครองแบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ(Totalitarian regimes)ขึ้นเมื่อปี ค.ศ.๑๙๒๐ และดำเนินต่อไปจนเริ่มสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งได้นำมาซึ่งการทำลายล้างชีวิตและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทำลายชนกลุ่มต่างๆ โดยอ้างเหตุแห่งเชื้อชาติและศาสนา ดังนั้นจึงต้องมีบทบัญญัติระดับนานาชาติ เป็นเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพื่อความสงบสุขและเกิดสันติภาพขึ้นในประเทศต่างๆทั่วโลก

และต่อมาได้มีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ค.ศ.๑๙๔๕ ผู้นำประเทศสมาชิก ๕๐ ประเทศ ได้ร่วมลงนามในกฎบัตรสหประชาชาติ โดยมีเป้าหมายหลักคือ “เพื่อปกป้องคนรุ่นต่อไปจากภัยพิบัติของสงคราม และเพื่อยืนยันความศรัทธาในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในศักดิ์ศรี และคุณค่าของมนุษย์ และในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี” และในมาตรา ๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติ ได้ระบุจุดมุ่งหมายประการหนึ่ง คือ “เพื่อบรรลุความร่วมมือระหว่างชาติในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเคารพสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคนโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา”

ดังนั้น ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ร่วมรับรองนั้น จึงถือเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อกันของมวลมนุษย์และบรรดานานาชาติ แม้มิได้มีผลบังคับทางกฎหมายก็ตาม แต่ปฏิญญาสากลฉบับนี้ถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่บรรดาประเทศทั่วโลกและได้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล เนื่องจากสิทธิที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้นจำแนกได้เป็น

๑. สิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพและความมั่นคงของบุคคล อิสรภาพจากความเป็นทาสและการถูกทรมาน ความเสมอภาคในทางกฎหมาย การคุ้มครองเมื่อถูกจับ กักขังหรือเนรเทศ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิในการสมรสและการตั้งครอบครัว เสรีภาพขั้นพื้นฐานในทางความคิด มโนธรรมและศาสนา

การแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก เสรีภาพในการชุมนุม และการเข้าร่วมสมาคมอย่างสันติ สิทธิในการมีส่วนร่วมในรัฐบาลของตนโดยทางตรงหรือการส่งผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งอย่างเสรี

๒. สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิในการทำงาน การได้รับค่าตอบแทนที่เท่ากันสำหรับงานที่เท่ากัน สิทธิในการก่อตั้งและเข้าร่วมสหภาพแรงงาน สิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เหมาะสม สิทธิในการศึกษาและสิทธิในการเข้าร่วมใช้ชีวิตทางวัฒนธรรมอย่างเสรี

ซึ่งต่อมานั้นได้มีการแปลเจตนาและขยายข้อความให้ละเอียดยิ่งขึ้น โดยมีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยบรรดาประเทศที่ให้สัตยาบันหรือรับรองกติกานั้นจะต้องปฏิบัติตามเนื่องจากกติการะหว่างประเทศมีข้อผูกพันทางกฎหมาย อีกทั้งยังมีคำประกาศและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ถือเป็นมาตรฐานสากลสำหรับประเทศสมาชิก ซึ่งเป็นมาตรฐานระดับนานาชาติที่เกี่ยวกับการปกป้องศักดิ์ศรีและมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

สิทธิมนุษยชนทางสากลได้มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในการเข้าเป็นภาคีสันติสัญญา ระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ดังเช่น

- อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ
- อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
- กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง
- กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ทั้งนี้อนุสัญญาอันเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนนั้นจะมีผลบังคับใช้ในประเทศไทยได้นั้นจะต้องมีการอนุวัติการ คือ ดำเนินการให้เป็นผลตามบทบัญญัติแห่งอนุสัญญา (implement the provisions of a convention) โดยการตรากฎหมายภายในประเทศ หรือปรับแก้กฎหมายภายในประเทศ เพื่อให้สอดคล้องและรองรับกับพันธกรณีอนุสัญญาดังกล่าว

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยที่เป็นไปตามวิวัฒนาการแปรผันตามยุคสมัยแห่งการร่างรัฐธรรมนูญไว้เช่นกัน

สิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ถือว่าเป็นฉบับที่สมบูรณ์อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ผ่านมา โดยมีเจตนารมณ์เพื่อ เป็นการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น

สิทธิมนุษยชนในบริบทของสังคมไทย ได้ถูกนิยามตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ว่า “สิทธิมนุษยชน หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม”

หลักการพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ

๑. ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติรับรอง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือคุณค่าที่ติดตัวมากับความเป็นมนุษย์และเป็นคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับเฉพาะความเป็นมนุษย์เท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา สีผิว เผ่าพันธุ์ ภาษา ความเชื่อ ความคิดเห็นฐานะทางเศรษฐกิจหรือสถานะอื่น จึงถือว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น เป็นคุณค่าในตัวของมนุษย์เองที่ไม่อาจล่วงละเมิดได้

ดังที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้เป็นบททั่วไปในมาตรา ๔ ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง” ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของรัฐที่จะถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นเป้าหมายในการกำหนดการใช้อำนาจรัฐต่อประชาชน

สิทธิขั้นพื้นฐานทั้งหลายล้วนแต่มีผลมาจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น ดังนั้นจะต้องนำมาใช้ประกอบการตีความสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ ซึ่งรัฐจะต้องเป็นผู้ก่อให้เกิดความพร้อมในการใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีกฎหมายรับรองสิทธิของประชาชนภายในรัฐ

๑.๑ การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถือเป็นสิทธิเสรีภาพประเภทหนึ่ง ดังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๒๘ วรรค ๑ บัญญัติว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน”

และวรรคที่ ๒ บัญญัติว่า “บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาล หรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้”

เช่นนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงเป็นวัตถุประสงค์ในทางกฎหมายที่อาจให้ความคุ้มครองต่อประชาชน

๒. หลักความเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติ

หลักความเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ เป็นพื้นฐานสำคัญของสิทธิเสรีภาพ เพื่อยืนยันคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่ไม่แตกต่างกันของมนุษย์ทุกคน และเป็นหลักประกันให้ทุกคนเข้าถึงและได้รับสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันไม่เลือกปฏิบัติ คือ จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมจึงจะทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นได้ โดยศาลรัฐธรรมนูญได้วางหลักเกี่ยวกับความเสมอภาคไว้ว่า “สิ่งที่แตกต่างกัน ได้รับการปฏิบัติอย่างแตกต่างกัน ไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติ และไม่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ”

อีกทั้ง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น ไม่เพียงแต่รับรองความเสมอภาค แต่ยังให้หลักประกันเพื่อให้เกิดความเสมอภาคโดยรัฐขึ้น ดังมาตรา ๓๐ วรรคสาม บัญญัติว่า “มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม” ดังเช่น การให้การศึกษาแก่เด็ก การช่วยเหลือผู้พิการหรือทุพพลภาพ

๓. สิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น

รัฐมีอำนาจที่จะจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพ เพื่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นได้ โดยใช้มาตรการทางบริหาร หรือทางกฎหมายหรือทางศาลเพื่อป้องกันหรือเยียวยาสิทธิบุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพได้

๔. การเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ

การเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ นั้นเป็นการใช้สิทธิเพื่อล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการใช้สิทธิเพื่อให้ได้อำนาจในการปกครองโดยวิธีการที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

๕. ศีลธรรมอันดีของประชาชน

การใช้สิทธิเสรีภาพที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน หมายถึง การใช้สิทธิที่ขัดต่อจริยธรรมทางสังคมที่ได้มีการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

๖. หลักการจำกัดสิทธิเสรีภาพ

การจำกัดสิทธิเสรีภาพของรัฐนั้น สามารถกระทำได้แต่จะต้องประกอบไปด้วยหลักสำคัญสองประการ คือ การจำกัดสิทธิเสรีภาพนั้นจะต้องกำหนดเป็นกฎหมายไม่ทำตามอำเภอใจ และจะต้องมีเหตุจำเป็นเพื่อความมั่นคงของชาติ ความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยของประชาชน ศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล และการที่บุคคลจะใช้เสรีภาพนั้นสามารถใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

ตามบทบัญญัติ มาตรา ๒๙ วรรคหนึ่ง กล่าวว่า “การจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้เว้นแต่ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้นและจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมีได้” และวรรคสอง “กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย”

จึงกล่าวได้ว่ากฎหมายที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนจะต้องไม่กระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิเสรีภาพนั้น คือ การได้สัดส่วนไม่เกินความจำเป็นที่จะต้องจำกัดสิทธิเสรีภาพ และต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปไม่มุ่งหมายที่จะใช้บังคับกรณีใดกรณีหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น เพราะกฎหมายที่ตราขึ้น มาจากตัวแทนของประชาชนนั้นต้องใช้กับประชาชนทุกคน อีกทั้งการจำกัดสิทธิดังกล่าวดังกล่าวจะต้องมีบทบัญญัติให้อำนาจให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นไว้ เพื่อให้ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ว่าการตรากฎหมายดังกล่าวได้ปฏิบัติถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่

และได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐ ตามมาตรา ๒๖ บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

ความหมายขององค์กรของรัฐตามบทบัญญัติดังกล่าว หมายความว่าถึง องค์กรของรัฐที่ใช้ อำนาจบริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ และองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ หรือองค์กรอื่นที่จัดตั้งตาม กฎหมายให้ใช้อำนาจรัฐ

ตามมาตรา ๒๗ การบัญญัติให้ “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดย ปรีายาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย บังคับใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง” จากบทบัญญัติดังกล่าว ส่งผลให้ประชาชนมีสิทธิ เรียกร้องให้รัฐดำเนินการให้เป็นไปตามสิทธิเสรีภาพที่ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ

สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในกระบวนการยุติธรรม ที่มีความเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อ สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของประชาชน เพราะการใช้อำนาจจับกุม การสอบสวน รวมทั้ง การพิจารณาตัดสินคดีที่อาจเป็นการจำกัดหรือทำลายสิทธิในชีวิตและร่างกายของประชาชนได้ รัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนได้ ดังเช่น

การดำเนินคดีใน ระบบไต่สวน (Inquisitionsprozess/inquisitorial system) ผู้ถูกกล่าว ไม่ได้เป็น ประธานในคดี (Prozess-subjekt /procedural subject) หากแต่เป็นกรรมในคดี (Prozessobjekt/procedural object) ผู้มีสิทธิหรืออำนาจหน้าที่ในคดีอาญาใน ระบบไต่สวน จึง หมายถึงเฉพาะองค์กรของรัฐเท่านั้น แต่ระบบการดำเนินคดีในปัจจุบัน คือ ระบบกล่าวหา นั่น ผู้ที่ เกี่ยวข้องในคดีไม่ว่าจะเป็นผู้กล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหา หรือทนายความ ต่างมีสิทธิหรือมีอำนาจหน้าที่ ด้วยเช่นเดียวกัน ผู้กล่าวหาผู้ถูกกล่าวหาและทนายความ จึงต่างเป็นประธานในคดีด้วย

เมื่อผู้ถูกกล่าวหา หรือผู้ถูกกล่าวโทษ ในคดีอาญามีบทบาทเป็นประธานในคดี หมายความว่า รัฐจะต้องให้สิทธิและเสรีภาพแก่ผู้ถูกกล่าวหา หรือผู้ต้องหา ในการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทาง อาญา อย่างเต็มที่ ซึ่งสิทธิในทางกระบวนการทางอาญา มีดังต่อไปนี้

๑.สิทธิในการรับรับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้ไม่มีความผิด

ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนัก

กว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

กล่าวคือ เมื่อบุคคลถูกกล่าวหา เป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา ย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นผู้ไม่มีความผิดจนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ ว่าบุคคลผู้นั้นกระทำความผิดจริง และจะปฏิบัติหรือใช้อำนาจต่อบุคคลนั้นอย่างผู้กระทำความผิดมิได้ ดังเช่น การแถลงข่าวชี้หน้าว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิด เป็นต้น

๒. สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมโดยพลการ

ตามมาตรา ๓๒ วรรค ๓ กล่าวว่า “การจับและการคุมขังบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ”

เนื่องจาก การจับกุมบุคคลใด ย่อมทำให้บุคคลนั้นต้องสูญเสียอิสรภาพ จึงต้องมีการแสวงหาข้อเท็จจริงพอสมควรว่าบุคคลผู้นั้นน่าจะเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา โดยให้ศาลเป็นผู้ออกหมายเพื่อเป็นการตรวจสอบการและกลั่นกรองการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานจับกุม แต่อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่อาจจับกุมโดยไม่มีหมายจับก็ได้เมื่อผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า ตามประมวลวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (1) และมาตรา 80

๓. สิทธิที่จะไม่ถูกค้นในที่รโหฐานโดยพลการ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๑ บัญญัติว่า “ไม่ว่าจะมีหมายจับหรือไม่ก็ตาม ห้ามมิให้จับในที่รโหฐาน เว้นแต่จะทำได้ทำตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายนี้อันว่าด้วยการค้นในที่รโหฐาน”

ที่รโหฐาน หมายถึง สถานที่ส่วนตัว ที่บุคคลทั่วไป หรือประชาชนจะเข้าออกตามอำเภอใจไม่ได้ เช่น บ้านพักอาศัย

กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจเข้าไปตรวจค้นในที่รโหฐานของประชาชนย่อมกระทำมิได้ การค้นในคดีอาญาจะต้องมีคำสั่งหรือหมายของศาล เพื่อให้ศาลสามารถตรวจสอบหลักฐานหรือเหตุความจำเป็นที่พนักงานผู้ใช้อำนาจเจ้าเข้าตรวจค้น เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่อย่างไรก็ตามพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจอาจใช้อำนาจค้นในที่รโหฐานได้โดยไม่มีคำสั่งหรือหมายของศาลก็ได้ ตามมาตรา ๙๒ (๑) - (๕)

๔. สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย

๔.๑ สิทธิที่จะได้รับการประกันตัว ผู้ที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมถูกจับกุมคุมขังให้สูญเสียบริวารและต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการใช้ชีวิตในสังคม ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นเพียงผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเท่านั้น ยังไม่มีการพิสูจน์ว่ากระทำผิดจริง จึงไม่สมควรที่จะถูกคุมขังโดยไม่จำเป็น ดังนั้นผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงมีสิทธิขอประกันตัวในระหว่างการต่อสู้คดีเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้มีหน้าที่พิจารณาการให้ประกันตัว โดยพิจารณาคำขอประกันตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลยอย่างรวดเร็วและจะเรียกหลักประกันสูงกว่าพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องเกินสมควรมิได้ ซึ่งหากไม่ให้ประกันตัวจะต้องแจ้งเหตุผลที่กฎหมายให้อำนาจไว้ว่าไม่ให้ประกันตัว

๔.๒ สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวจากการถูกคุมขังโดยมิชอบ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๙๐ มีหลักว่า บุคคลใดต้องถูกคุมขังในคดีอาญาหรือในกรณีอื่นใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิร้องขอต่อศาลให้มีการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าศาลเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูลศาลอาจปล่อยตัวบุคคลดังกล่าวโดยทันที

๔.๓ สิทธิที่จะให้ทนายความหรือบุคคลอื่นเข้าฟังการสอบปากคำ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๗/๑ (๒) กล่าวว่า “ให้ผู้ถูกจับกุมหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน” ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันในการคุ้มครองผู้ต้องหาจากการใช้อำนาจอันมิชอบของพนักงานสอบสวน และผู้ต้องหาสามารถให้ปากคำต่อพนักงานสอบสวนอย่างมีอิสระ

๔.๔ สิทธิที่จะพบที่ปรึกษาทนายความโดยเฉพาะตัวและมีสิทธิที่จะรับการเยี่ยมตามสมควร มาตรา ๗/๑ บัญญัติว่า ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรกและให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิดังต่อไปนี้ด้วย

(๑) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว

(๒) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนในชั้นสอบสวน

คำว่า โอกาสแรก หมายถึง ทันทีก่อนที่ถูกจับหรือถูกควบคุมหรือขัง

การที่กฎหมายให้ผู้ถูกจับหรือถูกควบคุมหรือขังมี สิทธิในการที่จำพบและปรึกษาผู้ซึ่งเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว นั้นก็เพื่อให้ทนายความได้ทราบข้อเท็จจริงทั้งเกี่ยวกับข้อกล่าวหา

ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา ตลอดจนได้วินิจฉัยเกี่ยวกับความสามารถในการต่อสู้คดีของเขาด้วย ซึ่งจะได้ข้อมูลในการที่จะดูแลให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาได้รับความเป็นธรรมที่สุดต่อไป

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๗/๑ (๓) กล่าวว่า “ให้ผู้ถูกจับกุมหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิ ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติตามสมควร”

ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ถูกควบคุมตัว คุมขัง หรือจำคุก สามารถเตรียมการในการต่อสู้คดี ในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง รวมถึงการดูแลทุกข์สุขจากญาติตามสมควร

๔.๕ สิทธิการตรวจคำให้การในชั้นสอบสวน ผู้เสียหายหรือจำเลยมีสิทธิขอตรวจหรือขอคัดสำเนาคำให้การหรือเอกสารประกอบคำให้การของตนเมื่ออัยการได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้ว เพื่อให้ผู้เสียหายตรวจสอบการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน และเป็นการป้องกันกา รรวบรวมหลักฐานโดยมิชอบของพนักงานสอบสวน

๔.๖ สิทธิที่จะทราบเหตุผลในคำสั่งไม่ฟ้องของอัยการ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๔๖ วรรค๒ กล่าวว่า “เมื่ออัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องแล้ว ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธิร้องขอต่อพนักงานอัยการเพื่อขอทราบสรุปพยานหลักฐาน พร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสั่งคดี” เพื่อให้บุคคลดังกล่าวสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการและสามารถปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนได้ หากมีการกระทำโดยมิชอบในขั้นตอนของเจ้าหน้าที่รัฐ

๔.๗ สิทธิที่จะให้รัฐจัดหาทนายความให้ ทนายความเป็นองค์กรที่มีความสำคัญมาก องค์กรหนึ่งในการดำเนินคดีอาญา เป็นหลักประกันเพิ่มเติมว่า โดยผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้ อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ โดยถือ หลักอาวุธเท่าเทียมกัน (Waffengleichheit / equality of arms) กล่าวคือ เมื่อฝ่ายรัฐมีเจ้าพนักงานซึ่งเป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญทางกฎหมาย ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งตามปกติไม่รู้จักกฎหมาย ชอบที่จะมีทนายความซึ่งมีความรู้ทางกฎหมายคอยช่วยแนะนำช่วยเหลือ เพื่อให้การดำเนินคดีเกิดความ เป็นธรรมสูงสุด

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔/๑ กล่าวว่า

“ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาวามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาวามี

ทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้”

เนื่องจากในการจัดหาทนายนั้นเพื่อช่วยเหลือในการดำเนินการต่อสู้ปกป้องสิทธิของตน ทั้งมันชั้นการสอบสวน และในชั้นการพิจารณาคดีในศาลได้

๕. สิทธิของพยาน

ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๔๐ (๕) กล่าวว่า “พยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

พยานในคดีอาญาเป็นบุคคลที่ช่วยเหลือรัฐและสังคมในการแสวงหาข้อเท็จจริง เพื่อนำผู้กระทำผิดมาลงโทษ การทำหน้าที่ของพยานจึงอาจมีความไม่ปลอดภัย พยานจึงควรมีสสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง การได้รับช่วยเหลือและค่าตอบแทนที่จำเป็นเหมาะสมจากรัฐ

๖. สิทธิผู้เสียหาย

เมื่อมีการละเมิดสิทธิในชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินอันเป็นความผิดทางอาญาซึ่งย่อมเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐที่จะต้องคุ้มครองป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิของประชาชนในสังคม และถ้าหากมีการละเมิดเกิดขึ้นแล้วรัฐต้องมีมาตรการดำเนินการให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับการแก้ไขเยียวยาให้ได้รับความเป็นธรรม

ดังรัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิของผู้เสียหายที่จะได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ดังเช่น

- สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ
- สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐจากกรณีที่ได้รับการเสียหายจนถึงแก่ชีวิต ได้รับความเสียหายแก่ร่างกายและจิตใจเนื่องจากการกระทำของผู้อื่น โดยที่ผู้เสียหายไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ

การกระทำความผิดนั้น ดังเช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจค่าตอบแทนกรณีผู้เสียหายเสียชีวิต ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ระหว่างที่ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ปกติ เป็นต้น

๗. สิทธิของจำเลยที่ไม่มีความผิด

หากจำเลยที่ถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี เพราะไม่ได้รับสิทธิการประกันตัวอันเนื่องมาจากความยากจนของผู้เสียหาย หรือความร้ายแรงของคดี หากต่อมาภายหลังมีการพิสูจน์โดยศาลว่าไม่มีความผิด บุคคลดังกล่าวนี้ย่อมต้องได้รับการเยียวยาที่เกิดจากการสูญเสียสิทธิในระหว่างการถูกคุมขัง จำเลยไม่มีความผิด จึงย่อมที่จะมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร เช่น

ค่าทดแทนการถูกคุมขัง ค่าขาดประโยชน์ห้ามหาได้ระหว่างถูกดำเนินคดี ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี เป็นต้น

ดังนั้น หลักประกันสิทธิและเสรีภาพต่างๆในกระบวนการยุติธรรม ต่างมีหลักสิทธิมนุษยชน ทั้งในเรื่องสิทธิเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเท่าเทียมเข้าไปเป็นหลักการพื้นฐานหลักการหนึ่งในรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เพื่อก่อให้เกิดความเท่าเทียมและเป็นสากลในกระบวนการทางศาล

บทบาทของคู่กรณีในการพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง

การดำเนินกระบวนการพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง เป็นกระบวนการดำเนินคดีในทางปกครอง ซึ่งหมายความว่า การดำเนินกระบวนการพิจารณานั้นจะแตกต่างกับหลักการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญา หรือนำเอาองค์ประกอบความผิดในกฎหมายอาญามาใช้ในกระบวนการดำเนินคดีทางปกครองไม่ได้ กระบวนการยุติธรรมทางปกครองที่เกี่ยวกับความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ได้มีการวางหลักกฎหมายใน กฎหมายวิธีสบัญญัติ ระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยวิธีพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งกำหนดถึง บทบาทของคู่กรณี บทบาทกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลัง บทบาทกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลังที่ได้รับมอบหมายให้เป็นกรรมการไต่สวน บทบาทเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบสำนวนและบทบาทสำนักวินัยการเงินและการคลัง ในการทำหน้าที่ตามกระบวนการพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งบทบาทของ บุคคลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง นั้นมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายได้กำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินกระบวนการพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งเป็นกระบวนการดำเนินคดีทางปกครองอย่างหนึ่ง สิ่งใดที่ระเบียบไม่ได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ จะต้องนำพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ มาใช้บังคับเป็นการอนุโลม ซึ่งในที่นี้

ซึ่งตามหลักของการดำเนินคดีทางปกครองในศาลปกครองนั้นเป็นระบบไต่สวน หมายความว่า ศาลปกครองมีบทบาทอย่างมากในการที่จะเป็นผู้ค้นหาความจริง ศาลจะมีอำนาจในการออกคำสั่งที่สามารถที่จะเรียกพยานหลักฐานต่างๆ เข้ามาสู่สำนวนของศาลปกครอง และศาลปกครองจะมีบทบาทในการตั้งคำถามคู่กรณี ในคำถามที่เป็นทั้งผลดีและผลร้ายกับตัวความนั้น โดยการค้นหาความจริงของศาลปกครองในระบบ ไต่สวนคู่ความอีกฝ่ายจะไม่สามารถที่จะถามหรือเข้ามาดำเนินการ

ถามคู่ความอีกฝ่ายโดยศาลไม่ได้อนุญาต ซึ่งในศาลปกครองจะมีองค์คณะตุลาการศาลปกครอง และมี ตุลาการเจ้าของสำนวนทำหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานและสรุปสำนวนให้แก่องค์คณะตุลาการ ศาลปกครอง เพื่อทำคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลปกครองต่อไป ซึ่งในกระบวนการดำเนินคดีวินัย ทางงบประมาณและการคลังก็เช่นกัน ก็จะมีคณะกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลัง ทำ หน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยความผิดเกี่ยวกับวินัยทางงบประมาณและการคลัง และกำหนดโทษปรับ ทางปกครองเบื้องต้นเสนอต่อคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินเพื่อให้กลายเป็นคำสั่งทางปกครอง ดังนั้นกระบวนการในช่วงของการพิจารณาในคดีความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง จึงยังไม่ใช้ การออกคำสั่งทางปกครอง ในการพิจารณาคดีวินัยทางงบประมาณและการคลังก็จะมีเจ้าหน้าที่ ทำ หน้าที่ในการรับผิดชอบสำนวน โดยมีหน้าที่ในการกำหนดประเด็น แสวงหาพยานหลักฐาน และทำการสรุปสำนวนเบื้องต้นในขั้นตอนการพิจารณาในชั้นสอบสวนหาข้อเท็จจริง และเข้าร่วมฟัง ในชั้นพิจารณาในชั้นไต่สวนในการไต่สวนของกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลังและทำ บันทึกรสรุปสำนวน โดยตามระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยวิธีพิจารณาความผิดวินัย ทางงบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ ข้อ ๒๕ โดยบัญญัติว่า “เมื่อกรรมการไต่สวนเห็นว่าการไต่ สวนเสร็จสิ้นแล้ว ให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบสำนวนดำเนินการรวบรวมข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายและ พยานหลักฐานจากทุกฝ่ายทั้งหมดแล้วทำบันทึกสรุปสำนวนเสนอพร้อมบันทึกสรุปสำนวนและ ความเห็นโดยอิสระแก่คณะกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลัง ” ซึ่งบทบาทของคู่กรณีจะมีความ สำคัญมากในการดำเนินคดีวินัยทางงบประมาณและการคลัง

กระบวนการดำเนินคดีทางปกครองที่เกี่ยวกับคดีวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่ง กระบวนการดังกล่าวแม้จะเป็นเพียงขั้นตอนกระบวนการในการออกคำสั่งทางปกครองในความผิด วินัยทางงบประมาณและการคลังซึ่งคู่กรณีอาจเป็นข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่รวมถึงข้าราชการ การเมืองตามพระราชบัญญัติข้าราชการการเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕ แต่การที่รัฐในฐานะที่เป็นคู่กรณีกับ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ของรัฐ ดังกล่าว ก็มีข้อได้เปรียบในฐานะที่รัฐเป็นผู้ครอบครองและเก็บรักษา เอกสารซึ่งเป็นเอกสารทางราชการที่มีความจำเป็นในการดำเนินกระบวนการพิจารณาความผิดวินัย ทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากในการนำเสนอพยานหลักฐาน

การนำเสนอพยานหลักฐานของคู่กรณี มีความสำคัญอย่างมากเนื่องจาก การแสวงหา พยานหลักฐานในการพิจารณาของคดีวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ สำนวนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักวินัยการเงินและการคลังเป็นคนที่ทำหน้าที่ในการรวบรวม พยานหลักฐานไว้ในสำนวน โดยคู่ขนานกับคู่กรณีในการแสวงหาพยานหลักฐานให้เข้ามาสู่สำนวน

ซึ่งจะเห็นได้ว่าหากปล่อยให้การแสวงหาพยานหลักฐานถูกดำเนินการโดยรัฐอย่างเดียว อาจจะเป็นแนวทางไม่สามารถคุ้มครองคู่กรณีได้อย่างเป็นธรรม ระบบการแสวงหาพยานหลักฐานจึง ต้องให้มีการดำเนินการโดยรัฐกับคู่กรณี ซึ่งระบบดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นเพื่อป้องกันการค้นหา พยานหลักฐานโดยรัฐซึ่งเป็นไปในแง่ผลร้ายแก่คู่กรณีโดยฝ่ายเดียว โดยไม่ได้นำเสนอและพยายามที่จะ นำเสนอพยานหลักฐานในด้านที่เป็นผลดีแก่คู่กรณี ซึ่งตามระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ว่า ด้วยวิธีพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ แสดงให้เห็นถึงการค้นหา ความจริงโดยให้บทบาทแก่คู่กรณีในการแสวงหาพยานหลักฐานของตนในหลายวาระเพื่อเพื่อเปิด โอกาส ให้คู่กรณีสามารถพิสูจน์ ทักล้าง หรือแก้ข้อกล่าวหา เพื่อพิสูจน์ว่าเมื่อคู่กรณีนำพยานหลักฐาน ที่เป็นผลดีของตนนำเข้ามาสู่คดีแล้ว โดยสามารถทักล้างทั้งข้อกล่าวหาและพยานหลักฐานที่เป็น ผลร้ายแก่ตนได้ ซึ่งนำเข้ามาสู่สำนวนเพื่อให้ปรากฏให้เห็นชัดได้ว่า คู่กรณีไม่ได้การกระทำหรือฝ่าฝืน ความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ก็จะสร้างประสิทธิภาพ ในการดำเนินกระบวนการในการ ออกคำสั่งทางปกครองของวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งเป็นกระบวนการตอนท้ายซึ่งจะ แสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ตามระเบียบของทุกฝ่ายในคดีได้มากที่สุด

ซึ่งบทความวิชาการฉบับนี้จะกล่าวถึง บทบาทของคู่กรณีในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลังเป็นสำคัญ เพราะว่าจะแสดงให้เห็นถึงสิทธิซึ่งเป็นบทบาท ของคู่กรณีในการดำเนินคดี โดยศึกษาจากระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยวิธีพิจารณา ความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ ดังต่อไปนี้

๑. บทบาทของคู่กรณีในการนำเสนอพยานหลักฐาน

ตามระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยความผิดวินัยทางงบประมาณและ การคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อให้สิทธิแก่คู่กรณีในการนำเสนอพยานหลักฐานของตนไว้ ซึ่งมีทั้งกระบวนการพิจารณาในชั้นสอบสวนข้อเท็จจริง ในชั้นไต่สวนและสรุปสำนวน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ระเบียบฯ ได้ให้โอกาสในการที่คู่กรณีจะสามารถนำเสนอพยานหลักฐานของตน เข้ามาสู่สำนวนและ การพิจารณาคดีความผิดวินัยทางงบประมาณและงบประมาณและการคลังได้ ซึ่งส่งผลให้การพิจารณา ความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ไม่ได้รับฟังพยานหลักฐานเฉพาะที่อาจจะเป็นผลร้ายแก่ คู่กรณีฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสในการรับฟังพยานหลักฐานของคู่กรณี ด้วย เพราะหาก พิจารณาในบทนิยามศัพท์ ตามข้อ ๓ บัญญัติว่า “สำนวน หมายความว่า เอกสารรายงานข้อเท็จจริง พฤติการณ์ในเรื่องที่กล่าวหาว่ากระทำความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง และข้อกฎหมาย พร้อมพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบสำนวน” ซึ่งจะเห็นว่า

หากแม้สำนวนเป็นเอกสารที่กล่าวหาว่าคู่กรณีเป็นผู้กระทำความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง แต่การเปิดโอกาส โดยให้บทบาทแก่คู่กรณีสามารถนำพยานหลักฐานที่เป็นผลดีแก่คู่กรณีเข้ามาสู่สำนวนได้ ถือว่าเป็นการให้สิทธิแก่คู่กรณีในกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งตาม ตามระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้วางหลักการไว้ในระเบียบในข้อที่เกี่ยวข้องดังนี้

บทบาทในการนำเสนอพยานหลักฐานของคู่กรณีในกระบวนการพิจารณาชั้นสอบสวนหาข้อเท็จจริง

ข้อ ๑๕ “เมื่อเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบสำนวนได้รับเรื่องตามข้อ ๑๔ แล้ว ให้ทำการรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน แล้วจัดทำบันทึกสรุปเรื่องเบื้องต้นตามระเบียบนี้

การรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่ง ให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบสำนวนทำหนังสือไปยังเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ คู่กรณี เจ้าหน้าที่ของหน่วยรับตรวจ ผู้รับตรวจหรือหน่วยรับตรวจ ผู้เชี่ยวชาญ พยาน หรือบุคคลใด เพื่อให้ชี้แจงข้อเท็จจริงหรือความเห็นตามประเด็นที่กำหนด และในกรณีที่ต้องการข้อเท็จจริง ความเห็น หรือพยานหลักฐานเพิ่มเติม เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบสำนวนจะกำหนดประเด็นให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบดำเนินการตรวจสอบตามอำนาจหน้าที่ให้ก็ได้”

ข้อ ๑๘ “ เมื่อประธานกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลังได้พิจารณาบันทึกสรุปเรื่อง เบื้องต้นและเห็นควรแจ้งข้อกล่าวหาได้ ก็ให้ทำหนังสือให้คู่กรณีได้ทราบถึงข้อกล่าวหาโดยระบุข้อเท็จจริง และพฤติการณ์ในการกระทำความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลังตามพยานหลักฐาน เพื่อให้คู่กรณีทำบันทึกชี้แจงพร้อมทั้งแสดงพยานหลักฐานของฝ่ายตน เพื่อพิสูจน์ยืนยัน ทักล้าง หรือแก้ข้อกล่าวหาทั้งในข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดแต่ต้องไม่น้อยกว่า ๑๕ วันทำการ เว้นแต่คู่กรณีมีเหตุผลและความจำเป็น ประธานกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลังอาจขยายระยะเวลาให้อีกไม่เกิน ๒ ครั้ง ครั้งละไม่เกิน ๗ วันทำการ ”

๑. บทบาทในการนำเสนอพยานหลักฐานของคู่กรณีในกระบวนการพิจารณาชั้นไต่สวนและสรุปสำนวน

ข้อ ๒๐ “การไต่สวนเรื่องความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลังต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้น ไปโดยเร็ว แต่ต้องเปิดโอกาสให้คู่กรณีชี้แจงแถลงด้วยวาจาต่อหน้ากรรมการไต่สวนและแสดงพยานหลักฐานประกอบคำชี้แจงแถลงด้วยวาจาของตนได้ตามควรแก่กรณี”

ข้อ ๒๒ “ ในการไต่สวนคู่กรณีมีสิทธิขอตรวจดูพยานหลักฐานในเรื่อง เว้นแต่กรณีที่มีกฎหมายคุ้มครองให้ไม่ต้องเปิดเผย หรือกรรมการไต่สวนเห็นว่าไม่จำเป็นต้องเปิดเผย เพื่อมิให้เกิดความเสียหาย แก่การดำเนินงานของรัฐหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะ ”

๒. บทบาทในการนำนายความและที่ปรึกษา

ในกระบวนการพิจารณาในความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ตามระเบียบวิธีพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ ในชั้นไต่สวนและสรุปสำนวน ตามข้อ ๒๑ วรรคสาม บัญญัติว่า “ ในการชี้แจงแถลงด้วยวาจา คู่กรณีสามารถนำนายความหรือที่ปรึกษาเข้าฟังการชี้แจงหรือการแถลงด้วยวาจาของตนได้จำนวนหนึ่ง เว้นแต่มีพฤติการณ์พิเศษต้องมีนายความหรือที่ปรึกษาเข้าฟังการชี้แจงหรือแถลงการณ์ด้วยวาจามากกว่าหนึ่งคน ให้อ้างเหตุดังกล่าวต่อกรรมการไต่สวนเพื่อพิจารณาเป็นกรณีไป แต่นายความหรือที่ปรึกษาดังกล่าวต้องไม่ใช้พยานในเรื่องที่กล่าวหา ”

โดยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง โดยในการพิจารณาคติวินัยจะต้องให้สิทธิในการนำนายความหรือที่ปรึกษาเข้ามาสู่การพิจารณาวินิจฉัยความผิดวินัย ซึ่งกำหนดให้สามารถเข้ามาฟังการชี้แจงหรือการแถลงด้วยวาจาได้ ซึ่งตามกฎหมายแม่บทในที่นี้ คือ พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ มาตรา ๒๓ บัญญัติว่า

“ ในการพิจารณาทางปกครองที่คู่กรณีต้องมาปรากฏตัวต่อหน้าเจ้าหน้าที่คู่กรณีมีสิทธินำนายความ หรือที่ปรึกษาของตนเข้ามาในการพิจารณาทางปกครองได้

การใดที่นายความหรือที่ปรึกษาได้ทำลงต่อหน้าคู่กรณีให้ถือว่าเป็นการกระทำของคู่กรณี เว้นแต่คู่กรณีจะได้ คัดค้านเสียแต่ในขณะนั้น ”

ซึ่งหลักเกณฑ์ตาม พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ ดังกล่าว แสดงว่าการพิจารณาคดีปกครองไม่ได้ตัดสิทธิแต่เป็นการให้สิทธิแก่คู่กรณี ซึ่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ มาตรา ๓ บัญญัติว่า

“ วิธีปฏิบัติราชการทางปกครองตามกฎหมายต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายใดกำหนดวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองเรื่องใดไว้โดยเฉพาะและมีหลักเกณฑ์ที่ประกันความเป็นธรรมหรือมีมาตรฐานในการปฏิบัติราชการไม่ต่ำกว่าหลักเกณฑ์ที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้ ”

ซึ่งมีความเห็นของคณะกรรมการวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เรื่องเสรีจที่ ๒๐๕/๒๕๔๑ โดยมีความเห็นว่า หลักเกณฑ์ตามข้อ ๒๑ ของกฎ ก.พ. ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐) ออกตามความในพระราชบัญญัติ ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่าด้วยการสอบสวนพิจารณา กำหนดว่า ในการ สอบปากคำผู้ถูกกล่าวหาและพยาน ให้คณะกรรมการสอบสวนเรียกผู้ซึ่งจะถูกสอบปากคำเข้ามา ในที่สอบสวนคราวละหนึ่งคน ห้ามมิให้บุคคลอื่นอยู่ในที่สอบสวน เว้นแต่บุคคลซึ่งคณะกรรมการสอบสวนอนุญาตให้อยู่ในที่สอบสวนเพื่อประโยชน์แห่งการสอบสวน เป็นหลักเกณฑ์ที่ประกัน ความ เป็นธรรมต่ำกว่าหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติ ราชการทาง ปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ เพราะผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นคู่กรณีสามารถปกป้องสิทธิของตนได้ดีกว่า หากมี สิทธินำหมายความหรือที่ปรึกษาเข้ามาในกระบวนการสอบสวนทางวินัย ที่ตนต้องปรากฏตัวต่อหน้า คณะกรรมการสอบสวน ฉะนั้น เมื่อหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติราชการ ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๓ แห่ง พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ มีหลักประกันความเป็นธรรมแก่คู่กรณีสูง กว่าหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในข้อ ๒๑ ของ กฎ ก.พ. จึงต้องนำ มาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติวิธี ปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ มาใช้บังคับ

โดยตามระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยวิธีพิจารณาความผิดวินัยทาง งบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ จึงสอดคล้องและให้สิทธิแก่คู่กรณีที่เป็นธรรม และมีมาตรฐาน ไม่ต่ำกว่าหลักเกณฑ์ที่ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว แต่ประเด็นปัญหาในการพิจารณาคดีปกครอง จะ เห็นจากคำพิพากษาของศาลปกครอง และความเห็นของคณะกรรมการวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เป็นไปในทางที่อาจไม่สอดคล้องเท่าใดนัก ด้วยความเคารพต่อหน่วยงานผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายทั้ง สอง การตีความทางกฎหมายในลักษณะที่หน่วยงานทางปกครองในชั้นพิจารณาออกคำสั่งทาง ปกครองโดยไม่แจ้งสิทธิดังกล่าวตามกฎหมายแก่คู่กรณี หากตั้งบรรทัดฐานในลักษณะนี้อาจจะสร้าง ข้ออ้างหรือข้อต่อสู้ต่อคู่กรณีขึ้นมาได้ว่า ไม่จำเป็นต้องมีการแจ้งสิทธิตามมาตรา ๒๓ โดยเหตุต่าง ๆ ตามคำพิพากษา หรือความเห็นของคณะกรรมการวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง ดังกล่าว เพราะเรื่อง ดังกล่าวไม่ได้ได้มีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของการออกคำสั่งทางปกครอง ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้เป็น เรื่องที่สำคัญอย่างมากทั้งต่อสิทธิของของคู่กรณีและประโยชน์ในการดำเนินคดีทางปกครองของรัฐ ซึ่ง หากพิจารณาถึงอำนาจของศาลในการตั้งผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นต่อศาลในกรณีข้อเท็จจริง ดังกล่าวมีประเด็นปัญหาทางเทคนิค ศาลสามารถใช้อำนาจทางกฎหมายในการตั้งผู้เชี่ยวชาญมา ให้ความเห็นต่อศาลได้ หรือกรณีของการพิจารณาในการออกคำสั่งทางปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐก็สา มารถที่จะตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นได้ ซึ่ง ตามมาตรา ๒๙

“เจ้าหน้าที่ต้องพิจารณาพยานหลักฐานที่ตนเห็นว่าจำเป็นแก่การพิสูจน์ข้อเท็จจริง ในการนี้ให้รวมถึง การดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) แสวงหาพยานหลักฐานทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง

(๒) รับฟังพยานหลักฐาน คำชี้แจง หรือความเห็นของคู่กรณีหรือของพยานบุคคลหรือพยานผู้เชี่ยวชาญที่คู่กรณี กล่าวอ้าง เว้นแต่เจ้าหน้าที่เห็นว่าเป็นการกล่าวอ้างที่ไม่จำเป็นฟุ่มเฟือยหรือเพื่อประวิงเวลา

(๓) ขอข้อเท็จจริงหรือความเห็นจากคู่กรณี พยานบุคคล หรือพยานผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งข้อเท็จจริงเหล่านี้เจ้าหน้าที่สามารถรู้ได้ด้วยตนเองเพราะตนย่อมมีความรู้ความเชี่ยวชาญในข้อกฎหมายนั้น ย่อมใช้ได้ แตกต่างจากคู่กรณีที่อาจจะไม่มีความเชี่ยวชาญในทางกฎหมาย จึงไม่รู้ถึงสิทธิดังกล่าว จึงมีความเห็นว่าจะต้องมีการแจ้งสิทธิ ตาม มาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๕ ด้วย...”

ความเห็นคณะกรรมการวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เรื่องเสร็จที่ ๗๖/๒๕๕๐ โดยมีความเห็นว่า มาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ บัญญัติให้เจ้าหน้าที่แจ้งสิทธิและหน้าที่ในกระบวนการพิจารณาทางปกครองให้คู่กรณีทราบนั้น ก็ เพื่อให้คู่กรณีได้ทราบถึงหลักเกณฑ์และขั้นตอนการดำเนินการพิจารณาทางปกครองตามกฎหมายว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นหลักประกันให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ แต่เนื่องจากการดำเนินการในกระบวนการพิจารณาทางปกครองนั้นมีรายละเอียดหลายประการ จึงบัญญัติให้เป็นดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ที่จะแจ้งให้ทราบตามความจำเป็น ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเป็นรายกรณีไป โดยการดำเนินการตามมาตรา ๒๗ หรือไม่นั้น มิได้มีเงื่อนไขของความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่ง ทางปกครอง เพราะการพิจารณาความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งทางปกครองจะต้องพิจารณา จากเนื้อหาและการปฏิบัติตามกระบวนการออกคำสั่งทางปกครอง ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน กฎหมายที่กำหนดเป็นเงื่อนไขให้เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติก่อน จึงจะถือว่าคำสั่งทางปกครองมีผลใช้ บังคับได้หากมิได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ทั่วไปที่มีเงื่อนไขการออกคำสั่งทางปกครอง ก็ มิได้ ทำให้คำสั่งทางปกครองเสียไป ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับการไม่แจ้งสิทธิอุทธรณ์ที่มีผลเป็นเพียง ทำให้ขยายระยะเวลาอุทธรณ์ออกไปตามมาตรา ๔๐ มิได้มีผลทำให้คำสั่งทางปกครองต้องเสียไปด้วย ดังนั้น กรณีตามข้อหาหรือ กระบวนการสอบสวนวินัยซึ่งคณะกรรมการสอบสวนไม่ได้ แจ้งสิทธินำทนายความหรือที่ปรึกษาเข้ามาในกระบวนการสอบสวนทางวินัยให้ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดวินัยได้ทราบนั้น จึงไม่เสียไป และไม่มีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของคำสั่งลงโทษทางวินัยที่เกิดจากกระบวนการสอบสวนทางวินัยดังกล่าว

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด ที่ อ.๑๔๓/๒๕๕๒ วินิจฉัยว่า ประเด็นที่ คณะกรรมการสอบสวนทางวินัยมีได้แจ้งให้ผู้ฟ้องคดีนำทนายความหรือที่ปรึกษาเข้าไปช่วยเหลือ ในระหว่างการสอบสวนทางวินัย จะทำให้การสอบสวนทางวินัยไม่ชอบด้วยกฎหมายตามที่ผู้ฟ้อง คดีกล่าวอ้างหรือไม่ นั้น เห็นว่า มาตรา ๒๓ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการ ทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ บัญญัติว่า ในการพิจารณาทางปกครองที่ต้องมาปรากฏตัวต่อหน้า เจ้าหน้าที่ คู่กรณีมีสิทธินำทนายความหรือที่ปรึกษาของตนเข้ามาในการพิจารณาทางปกครองได้ และมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว บัญญัติว่า ให้เจ้าหน้าที่แจ้งสิทธิและหน้าที่ ในกระบวนการพิจารณาทางปกครองให้คู่กรณีทราบตามความจำเป็นแก่กรณีการที่กฎหมายได้ ๒๒ บัญญัติรับรองให้คู่กรณีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาทางปกครอง เช่น ในการสอบสวนวินัย มีสิทธิ นำทนายความหรือที่ปรึกษาส่วนตัวเข้าไปช่วยเหลือโดยการเข้าร่วมในการพิจารณาทางปกครอง นั้นๆ ร่วมกับคู่กรณีด้วยได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันว่าคู่กรณีจะได้รับการพิจารณาทางปกครอง อย่างถูกต้องตามกฎหมายและเป็นธรรม และเพื่อให้คู่กรณีสามารถใช้สิทธิต่างๆ ของตนในการ พิจารณาทางปกครองตามที่กฎหมายบัญญัติรับรองให้ได้อย่างเต็มที่ แต่อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติ ดังกล่าว กฎหมายมิได้บังคับว่าในการพิจารณาทางปกครองเช่นนั้น คู่กรณีจะต้องมีทนายความหรือ ที่ปรึกษาร่วมอยู่ด้วยเสมอไป สิทธิของคู่กรณีดังกล่าวในการสอบสวนทางวินัยจะถือว่าเป็นหน้าที่ คณะกรรมการสอบสวนที่จะต้องแจ้งให้ผู้ฟ้องคดีทราบก่อนหรือไม่นั้น เห็นว่ามาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง ดังกล่าว บัญญัติให้เจ้าหน้าที่ซึ่งใช้อำนาจทางปกครองของรัฐ หรือคณะกรรมการสอบสวนทางวินัย ในคดีนี้แจ้งสิทธิและหน้าที่ในกระบวนการพิจารณาทางปกครองให้คู่กรณีทราบตามความจำเป็น แก่กรณีกฎหมายมิได้กำหนดว่าจะต้องแจ้งสิทธิและหน้าที่เมื่อใด หรือจะต้องแจ้งในทุกกรณีแต่ให้ แจ้งตามความจำเป็นแก่กรณีและเมื่อพิจารณาประกอบกับมาตรา ๒๓ วรรคหนึ่งดังกล่าวแล้ว จึงถือว่าเป็นดุลพินิจของคณะกรรมการสอบสวนที่จะพิจารณาว่า กรณีใดมีความจำเป็นจะต้องแจ้ง ให้ผู้ถูกสอบสวนทราบก่อนว่ามีสิทธินำทนายความหรือที่ปรึกษาเข้าร่วมในการสอบสวนได้โดยมี ข้อพิจารณาซึ่งเป็นหลักการสำคัญ คือ การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกสอบสวนว่าผู้ถูกสอบสวนจะได้รับ การปฏิบัติจากคณะกรรมการสอบสวนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เป็นธรรม และผู้ถูกสอบสวน ทราบและสามารถใช้สิทธิต่างๆ ของตนได้อย่างเต็มที่ในกระบวนการสอบสวนทางวินัยหรือไม่ นอกจากนี้เห็นว่าการที่พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตำรวจ พ.ศ. ๒๕๒๑ บัญญัติให้การ ดำเนินการทางวินัยแก่ข้าราชการตำรวจ ให้นำกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนมาใช้ บังคับโดยอนุโลม โดยการดำเนินการสอบสวนทางวินัยต้องเป็นไปตาม กฎ ก.พ. ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่าด้วย การสอบสวนพิจารณา กฎ ก.พ.

ดังกล่าว ได้กำหนดวิธีการดำเนินการทางวินัยซึ่งมีหลักประกัน ความเป็นธรรมแก่ข้าราชการที่ถูกสอบสวนเนื่องจากถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง ไว้หลายประการ อันเป็นหลักประกันที่เพียงพอว่าคณะกรรมการสอบสวนไม่สามารถดำเนินการ สอบสวนได้ตามอำเภอใจ เนื่องจากหากคณะกรรมการสอบสวนมิได้ดำเนินการสอบสวนให้เป็นไป ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ กฎ ก.พ. ดังกล่าว กำหนด ก็อาจมีผลให้การสอบสวนที่ดำเนินการไป แล้วนั้น เป็นการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายได้ทั้งในกรณีการสอบสวนทางวินัยผู้ฟ้องคดี ในคดีนี้ผู้ฟ้องคดีจบการศึกษานิติศาสตรบัณฑิต และปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งพนักงานสอบสวน ย่อมเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในข้อกฎหมาย และทราบถึงสิทธิหน้าที่ของตนในกระบวนการ สอบสวนทางวินัยเป็นอย่างดีอยู่แล้ว ดังนั้น การที่คณะกรรมการสอบสวนมิได้แจ้งให้ผู้ฟ้องคดี ทราบถึงสิทธิในการนำทนายความหรือที่ปรึกษาเข้าร่วมในการสอบสวน จึงมิใช่การใช้ดุลพินิจ โดยไม่ด้วยกฎหมาย และไม่ทำให้การสอบสวนที่ดำเนินการไปแล้วเป็นการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วย กฎหมายแต่อย่างใด อุทธรณ์ประเด็นนี้ของผู้ฟ้องคดีฟังไม่ขึ้น

๓. บทบาทของคู่กรณีในการในการได้รับการแจ้งสิทธิ

การแจ้งสิทธิในกระบวนการพิจารณาทางปกครองมีความสำคัญมาก และถือเป็นบทบาทของ รัฐในการที่จะต้องแจ้งสิทธิแก่คู่กรณีในสิทธิที่มีอยู่ตามกฎหมาย ซึ่งการแจ้งสิทธิถือเป็นหลักการสำคัญทั้งหมดในกระบวนการดำเนินคดีทางปกครอง เพราะคู่กรณีแม้จะมีสถานะเป็นข้าราชการ หรือ เป็นบุคคลที่จะได้รับผลกระทบจากคำสั่งทางปกครอง ควรที่จะรู้ก่อนว่าตนมีสิทธิอะไร เพื่อที่จะได้เลือกหรือไม่เลือกใช้สิทธิดังกล่าว ซึ่งตามระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยวิธีพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้กำหนดสิทธิที่รัฐจะต้องมีการแจ้งสิทธิไว้ดังนี้

๓.๑ สิทธิในการเปิดโอกาสให้คู่กรณีชี้แจงแถลงด้วยวาจาและแสดงพยานหลักฐานอย่างเต็มที่

ตามข้อ ๒๐ การไต่สวนเรื่องความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลังต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้น ไปโดยเร็ว แต่ต้องเปิดโอกาสให้คู่กรณีชี้แจงแถลงด้วยวาจาต่อหน้ากรรมการไต่สวนและแสดง พยานหลักฐานประกอบคำชี้แจงแถลงด้วยวาจาของตนได้ตามควรแก่กรณี

๓.๒ สิทธิขอตรวจดูพยานหลักฐาน

ตาม ข้อ ๒๒ ในการไต่สวนคู่กรณีมีสิทธิขอตรวจดูพยานหลักฐานในเรื่องที่กำลังไต่สวนอยู่ได้ เว้นแต่กรณีกฎหมายคุ้มครองไม่ให้เปิดเผย หรือกรรมการไต่สวนเห็นว่าจำเป็นต้องไม่เปิดเผย เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่การดำเนินการของรัฐหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะ

๓.๓ สิทธิการนำพยานหลักฐานหรือที่ปรึกษา

ตามการอธิบายตามข้อ ๒๑ วรรคสาม ข้างต้น

๓.๔ สิทธิในการรู้ว่าตนถูกกล่าวหาอย่างไร

ตาม ข้อ ๑๘ เมื่อประธานกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลังได้พิจารณาคำฟ้องร้องเรื่อง เบื้องต้นและเห็นควรแจ้งข้อกล่าวหาได้ ก็ให้ทำหนังสือให้คู่กรณีได้ทราบถึงข้อกล่าวหาโดยระบุ ข้อเท็จจริง และพฤติการณ์ในการกระทำความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลังตามพยานหลักฐาน เพื่อให้คู่กรณีทำบันทึกชี้แจงพร้อมทั้งแสดงพยานหลักฐานของฝ่ายตน เพื่อพิสูจน์ยืนยัน ทักล้าง หรือแก้ข้อกล่าวหาทั้งในข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดแต่ต้องไม่น้อยกว่า ๑๕ วันทำการ เว้นแต่คู่กรณีมีเหตุผลและความจำเป็น ประธานกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลัง อาจขยายระยะเวลาให้อีกไม่เกิน ๒ ครั้ง ครั้งละไม่เกิน ๗ วันทำการ

โดยจากบทบาทของคู่กรณีที่ได้กล่าวมาทั้งหมด นั้นเป็นเสมือนสิทธิของคู่กรณีตามระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยวิธีพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งเป็นกฎหมายปกครองอย่างหนึ่ง กฎหมายปกครองเป็นกฎหมายที่มีคุณธรรมทางกฎหมายคือการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ ดังนั้นการกระทำทางปกครองไม่เป็นการดำเนินคดีในความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง จึงต้องกระทำอย่างระมัดระวังในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางปกครอง โดยคำนึงถึงสิทธิและบทบาทของคู่กรณีตามกฎหมาย เพราะหากไม่ระมัดระวังการออกคำสั่งทางปกครองดังกล่าวก็จะไม่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งกฎหมายแม่บทของกฎหมายปกครองที่ต้องยึดถือเป็นหลักสำคัญ คือ พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๙ และถือเป็นมาตรฐานในการออกกฎหมายหรือการกระทำทั้งหลายทางปกครอง จะต้องอยู่ในกรอบของกฎหมายแม่บทฉบับนี้ โดยพิจารณาจากกฎหมายแม่บทฉบับนี้กับระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยวิธีพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นกฎหมายที่คุ้มครองและให้สิทธิแก่คู่กรณี ในกระบวนการทางปกครองอย่างมาก แต่ประการสำคัญคือผู้ใช้กฎหมาย

จะต้องตีความและใช้ให้ถูกต้องและคำนึงถึงสิทธิบทบาทของตนตามกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพในการใช้กฎหมายต่อไป

สรุป

สิทธิมนุษยชน เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ซึ่งความหมายที่กว้างของสิทธิมนุษยชน เป็นการให้หลักประกันว่าพลเมืองที่อยู่ภายในการปกครองของรัฐโดยเฉพาะรัฐที่ปกครองในลัทธิประชาธิปไตย รัฐจะให้ความคุ้มครองและให้สิทธิและเสรีภาพแก่พลเมืองนั้นอย่างเต็มที่ โดยจะไม่ทำให้เสียสิทธิ ไม่ว่าจะโดยการออกกฎหมาย หรือกระทำประการใด และต้องบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในระบบไต่สวนก่อนไปทางระบบกล่าวหาของประเทศไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บุคคลในกระบวนการยุติธรรมถือว่าเป็นประธานในคดี ย่อมมีบทบาทและย่อมได้รับความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยปราศจาก การก้าวล่วงสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย หรือเสรีภาพในการตัดสินใจที่จะเลือกใช้สิทธิหรือไม่ใช้สิทธิตามกฎหมายโดยปราศจาก การข่มขู่หรือวิธีการที่ไม่เกียรติในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิที่จะได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีที่เพียงพอ สิทธิที่จะตรวจสอบหรือรับทราบพยานหลักฐานตามสมควร สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ สิทธิที่จะได้รับการแจ้งสิทธิ เป็นต้น

กระบวนการดำเนินคดีวินัยทางงบประมาณและการคลัง เป็นวิธีสบัญญัติ ซึ่งมีหลักกฎหมายในระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยวิธีพิจารณาความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งการพิจารณาบทบาทของคู่กรณีเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถือเป็นสิทธิตามกฎหมายปกครอง ซึ่งลักษณะของคดีนี้มีความแตกต่างจากกระบวนการพิจารณาความอาญา โดยในการดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลังนั้นซึ่งเป็นคดีปกครองนั้น มีลักษณะแห่งคดีที่แตกต่างกัน โดยคู่กรณีมีบทบาทสำคัญในการแสวงหาพยานหลักฐานที่เป็นผลดีแก่ตน ในการดำเนินคดีวินัยทางงบประมาณและการคลัง เพื่อที่จะพิสูจน์ว่าตนไม่มีความผิดและไม่ได้ฝ่าฝืนความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ทั้งนี้สิทธิที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือสิทธิในการนำทนายความและที่ปรึกษาเข้ามาฟังการแถลงด้วยวาจาได้ในชั้นไต่สวนและสิทธิที่จะได้รับการแจ้งสิทธิในเรื่องที่กฎหมายให้บทบาทแก่คู่กรณีไว้ โดยการแจ้งสิทธิถือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมาก และเป็น

หลักประกันในการที่รัฐจะต้องแจ้งสิทธิของคู่กรณีให้ทราบเพื่อให้เกิดความชัดเจนและเป็นธรรมแก่คู่กรณีในกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง

ซึ่งสิทธิเหล่านี้ ถือเป็นสิทธิมนุษยชน โดยรัฐจะต้องให้การคุ้มครองไม่เฉพาะแต่ในทางกฎหมายแต่รวมไปถึงนิติวิธีในการใช้กฎหมาย การตีความกฎหมาย การสร้างบรรทัดฐานของศาล จะต้องถือหลักปฏิบัติด้วย จึงเปรียบหลักสิทธิมนุษยชน เป็นหลักนิติธรรมที่อยู่เบื้องหลังกฎหมาย โดยไม่จำเป็นต้องสนใจหรือให้ความสำคัญว่าจะมีที่มาอย่างไร เพราะหากเป็นหลักนิติธรรมแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความเป็นธรรมและมีประโยชน์ต่อพลเมือง ต่อบ้านเมือง ดังนั้นสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและกระบวนการดำเนินคดีวินัยทางงบประมาณและการคลังจึงเป็นสิ่งสำคัญ และรัฐจะต้องทำให้เป็นรูปธรรม ซึ่งจะทำให้พลเมืองและบ้านเมือง อยู่อย่างปกติสุขอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา, 2546, ใน สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย, วิชัย ศรีรัตน์, พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า1-25.

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล นายไพโรจน์ พลเพชร และ นายณัฐกร ศรีแก้ว, 2549, "สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ตามกรอบรัฐธรรมนูญในบริบทของสังคมไทย และมาตรฐานสากลระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน", โครงการการศึกษาสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามกรอบรัฐธรรมนูญ ในบริบทของสังคมไทยและมาตรฐานสากลระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน.

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับความมีสภาพบุคคล [Online], Available :

<http://www.lawreform.go.th/lawreform> [2015,july 1].